

KÖNYVISMERTETÉS.

Babits Mihály: Irodalmi problémák. Budapest, 1917. Nyugat kiad. 8-r. 286 l. Ára 5 korona.

Babits Mihály azon kevesek közé tartozik, mint Matthew Arnold vagy Swinburne — csak a hozzá legközelebb állókat említem — a kikben a költői és kritikusi véna szinte közös érből fakad. Nem mintha a kettő, a költő és a kritikus munkássága, egymástól annyira idegen volna, hogy nem férhetnének meg békén egy műhely csendjében. Ellenkezőleg, éppen a legnagyobbakat, egy Goethét, egy Aranyt, hozhatnám fel példának. Mégis a valóságban a kettőnek az a sorsa, hogy egymással állandóan szembekerüljenek, hiszen sokszor ép ez a küzdelem adja meg az irodalomnak az igazi életet, a harcos eleveniséget; a haladásnak meg éppen egyik alaptényezője. Azért az irodalmi fejlődés szempontjából jogosan állíthatjuk, hogy a kettő szorosan összetartozik, egymást mintegy kiegészítik. Babits Mihály is mintha csak igazolni akarná Matthew Arnold híres esszéjének tételét (*Function of Criticism*), hogy a valódi művész kritika nélkül el nem lehet. Kivált a mikor az élet a művészet számára megfelelő anyagot és eszközöket termelni nem képes, mint eszmékben csüggedt és életideálokban fáradt korunkban, az írónak magának kell megteremtenie azt a szellemi atmosphaerát, mely nélkül igazi, érett művészet lehetetlen. Babits kritikai munkássága éppen ezért nem véletlen kísérője költői működésének, hanem vele belsőleg egybeforrott, annak valóságos létfeltétele. Így valóban problémák e tanulmányok, elsősorban magának a költőnek művészi problémái, önmagával való komoly számvetései, s ez által költészete értékének is emelői. Nemcsak az a műfordításról szóló, melyet maga »műhelytanulmány«-nak nevez s melylyel Dante-fordításának elveit igyekszik tisztázni, hanem az, szinte önvallomás, a Petőfi és Aranyról szóló, melyben lírája legbensőbb titkait s vele a modern líra legégetőbb kérdését igazolja Arany költészetével — Petőfinék kissé rovására; az a *Ma, holnap és irodalom*, melyben önmagát s a modern lírát igazolja a még modernebb, forradalmi nemzedék előtt, mint amottan a múlttal szemben; az az *Irodalom halottjai* című (Komjáthy, Péterfy, Dömötör János), mely éppen az irodalmi köztudat hiányának bénító hatását rajzolja, s főként az a két Vörösmarty-tanulmány, igazi képviselői az

impressionista kritikának, a legjobb fajtájából — kritika, mely az *Intentions* szerzőjének szavával élve, valósággal önéletrajzi értékű: annyira beleéli magát Vörösmarty költészetébe, hogy szinte csak azt látja benne, a mi a saját költészetével rokon, s a mit eszmében, érzésben és formában a legszubbjektívabban és a legközvetlenebbül tud érezetnie és magyarázni. Valóban, ha valaki Babits költészetéről akarna tanulmányt írni, annak elsősorban ehhez a kötethez kell adatokért fordulnia.

Nekünk azonban nem célunk Babits művészetét e kötet világánál szemügyre venni; minket ezúttal csak a bevezető, a leg-hosszabb s legobjektívabb tanulmány érdekel: *Magyar irodalom*. Irodalmunk világirodalomtörténeti problémáját akarja benne megoldani. Eredetileg a Műveltség Könyvtárának *Világirodalom* cz. kötete számára készült, s ezzel egyszersmind adva van a keret, a melyben mozoghat, s a meghatározás, melynek irányában haladnia kell. De bármiképp legyen a világirodalom fogalma megalkotva, melyre e kényes tárgyat felépíteni szándékozik, kétségtelen, hogy irodalmunknak a köz-tudatban elfogadott világirodalmi szerepével számolnia kell, s ez két szempontból tekinthető: egyrészt milyennek ismeri irodalmunkat a művelt külföld, másrészt milyennek látjuk mi irodalmunk helyzetét a világirodalomban, helyesebben, hogyan alkotjuk meg mi a magunk irodalma számára a világirodalmat. Természetesen a két külső és belső nézőpont között óriási ellentét tátong, bármily jóakarattal s igyekvés-sel vizsgáljuk is az elsőt s bármily objektive a másodikat. Amott a kép sivár, valósággal »torzkép«, legnagyobbjaink ismeretlenül vagy teljesen félreismerten, az irodalmi szempont mindenféle exotikumok s curiosumok kedvéért háttérbe szorítva — emitt évek philologiai hangyamunkája, de nagyobb összefoglaló művek is azzal a megnyugtató és fölemelő érzéssel vigasztalnak, hogy irodalmunk mindig meg tudta találni a kapcsolatot a művelt nyugattal s műveltségének munkájában derekasan kivette részét.

E nagy ellentétet kiegyenlíteni — tulajdonképp irodalmunk világ irodalmi problémája, s Babits kísérletének épen az a főérdeme, hogy a megoldást helyes irányban indította meg, amikor nem irodalmunk valóságos szerepét és elfogadottságát vette vizsgálat alá, hanem pusztán ideális irodalmi szempontból indult ki: milyen szerepre s fogadásra volna joga irodalmunknak? Első pillanatra talán nagyon elvont, ideális gondolatmenetet várhatnánk, valami irreális constructiót, mely pozitív eredménnyel nem kecsegtet, de Babits szerencsés tapintattal mindig reális feleletet tud találni a felvetett kérdésekre, főként azzal, hogy a tisztán aesthetikai értékelés mellett sohasem téveszti el szem elől a történetit. Elsősorban kimutatja, hogy irodalmunk kezdettől fogva résztvevő Európa művelődésének közös nagy munkájában s annak szellemét és áramlatait mindig híven ki tudta fejezni. Rátér azután irodalmunk azon sajátos nemzeti jellemvonásaira, melyekkel a világirodalmat gazdagította. Finom és éles elemzéssel — ha nem volna annyira tudatos, azt mondhatnók: a költő megérző ösztönével — rámutat Taine elméletének alkalmazásával a magyar szellem faculté maîtressé-re, a szemlélődő, realisztikus

józságra, s ennek egyéb szellemi képességeivel való kapcsolatára; kutatja ezek pszichológiai forrását s nem mulasztja el e tulajdonságok állandó irodalmi jelentkezését vizsgálni. Nem részletezhetjük bővebben e fejtegetéseket, melyek rendkívül találó és ötletes, formában néha paradox megjegyzések egész sorával keltik fel a figyelmet s kétségtelenül Babits kis tanulmányának legsikerültebb részei.

Kevésbé értékesek s nagyobbára vázlatosak a többiek, melyekben irodalmunk világirodalmi értékű egyes jelenségeit (műfajban, egyénben, művekben) vizsgálja s irodalmunk történeti hatóerejét kutatja. Itt az a baj, hogy szigorúan ragaszkodik a pusztán irodalmi szempontokhoz s épen ezért sajnálattal állapítja meg, hogy irodalmunk épen akkor jutott az európai érdeklődés középpontjába, mikor a politikai érdek háttérbe szorította az irodalmi; így szerinte Petőfi alakja is ferde megvilágításba került. Tekintetbe kellett volna vennie azonban, hogy nemzetünk kulturális jelentőségében az egész történet folyamán mindig a politikai érdek játssza a főszerepet, az irodalmi mellette mindig háttérbe szorul. Így a múltban, mikor nemzetünk azzal teljesítette történeti hivatását, hogy századokon keresztül saját fajrokonaival szemben karddal védelmezte a nyugati műveltséget és saját vére s művelődése árán biztosította annak békés fejlődését, így akkor is, mikor a szabadságharczczal egy pillanatra magára vonta az egész világ aggódó és bámuló figyelmét, mikor nemcsak a maga nemzeti szabadságáért, hanem mint a nagy harc utolsó hőse, a »világszabadság«-ért küzdött. Nem csoda, ha a költészet, melyet ekkor megihletett, elsősorban politikai költészet volt, s a kor költői, nemcsak Aleardi vagy Hugo, hanem egy Heine, egy Carducci, sőt egy Matthew Arnold is politikai költőknek vallották magukat. Hogy mit várt akkor a világ a magyarságtól, annak illusztrálására legyen szabad épen Matthew Arnold egyik, nálunk alig ismert szonettjét idézni:

Hungarians! Save the world! Renew the stories
Of men who against hope repell'd the chain,
And make the world's dead spirit leap again!

Valóban, nemzetünk világtörténeti jelentőségének igazi jelképe nem a babérkoszorú, hanem a kard. Nem a hódító és népeket dúló kard, hanem az emberiség legszentebb ügyeiért, a műveltségért és szabadságért küzdő.

Külön ki kell még emelni Babits stílusát. Biztos művészi lendületével, friss ötleteivel, epigrammatikus találékonyásával, mely ismert dolgoknak is új fordulatot tud adni, méltó kifejezője gondolatai elevenességének és ítéletei biztosságának. Egyformán érdekkeltő, tanulságos és ösztönző, ha sokszor az ellenmondás erejénél fogva is. Minden ízében szubjektív munka Babits kötete: egy gondolatokban gazdag és ötletekben termékeny léleknek hű tükre.

KIRÁLY GYÖRGY.

Fest Sándor: Angol irodalmi hatások hazánkban Széchenyi István fellépéséig. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből, XXIII. k.) Budapest, Akadémia, 1917. N. 8-r. 111 l.

Fest Sándor az angol-magyar vonatkozások vizsgálatában, mint különböző folyóiratainkban közzétett dolgozatai mutatják, jeles kutató készséget tanúsít. Nem egy becses eredménnyel öregbítette tudásunkat. Az Akadémia-kiadta értekezése összefoglaló munka: gróf Széchenyi István felléptéig vizsgálja benne az angol hatást. Két részből áll: általános áttekintésből és jóval részletesebb függelékéből.

Amott először a református theologusok angliai tartózkodásával foglalkozik. Megállapítja, hogy a puritanizmus először Sárospatakon ver gyökeret, s az angol-magyar érintkezéseknek is egy ideig a sárospataki iskola a melegágya. Különben a XVIII. századi sűrű érintkezésekben nem lát általánosabb művelődési jelleget, inkább egyházit. Gondos figyelemmel vizsgálja a XVIII. századi, szintén csupán egyházi érdekű »peregrinálásokat« is. Jól látja, hogy ezek az érintkezések bizonyos mértékben előkészítették a talajt az angol művelődési és irodalmi hatások befogadására. Kiderül, hogy főnemeseink Bécsben kapott sugalmazásra kezdenek érdeklődni az angol művelődés iránt. Foglalkozik báró Vay Miklós széleskörű tájékozottságával, Berzeviczy Gergely angliai tapasztalataival, de e korban legnevezetesebbnek s eredményeiben is a legfontosabbnak gróf Széchenyi Ferencz angliai utazását tekinti (1787). Rámutat az Esterházy-család, továbbá a Telekies angol-cultusára. Majd azt tárgyalja, hogy Sándor István egyike az első magyar íróknak, kik az angol irodalom iránt érdeklődnek. Úgy látja, hogy általában II. József korától kezdve Anglia alkotmányos szabadságával, gazdasági jólétével megragadta aristokratáinkat; körükben az angol műveltség rohamosan terjed; ekkor már a *high life* is erősen hódít nálunk.

Tanulságos adatokat talál az itt járt angolok (Keith, Hunter, Townson, Jackson és Bright) úti jegyzeteiben, naplóiban és leveleiben. Nem mellőzi a magyar íróknak (Pézteli, Csokonai, stb.) ezekre az utazásokra vonatkozó feljegyzéseit sem.

Általános áttekintést nyújt az angol irodalmi hatásokról is. Kiemeli, hogy az angol irodalmi ismeretek meglepő tömegével Szerdahelyi György aesthetikai munkáiban találkozunk (1784). Majd arra mutat rá, hogy a XVIII. században a 80-as évekig az angol írókat (Popeot, Youngöt, Milont és Shakespearet) íróink francia fordításban ismerik. Megállapítja, hogy kivált a bécsi Retzer János anthológiájának s egyéb bécsi angol kiadványoknak lehet köszönni, hogy hovatovább az eredeti angol forráshoz kezdenek folyamodni.

Beszámol hírlapjaink meg folyóirataink angol vonatkozású híradásairól: a parlamenti csatákról, az angol élet érdekes vonásairól és furcsaságairól. Rámutat az angol karakter megbecsülésének nyomaira nálunk. Gondosan fürkészi íróink (Pézteli, Pálóczi Horváth Ádám, Kis János) angol ismereteinek forrásait. Foglalkozik azokkal is, kik érdek-

lódnek az angol nyelv és irodalom iránt (Dayka, Csokonai, stb.). Kiderül az is, hogy a széles műveltségű gróf Dessewffy József angol irodalmi ismereteivel ebben a korban egyetlen más írónk sem vetekedhetik. Megvilágítja még az erdélyi mozgalmakat, a Teleki grófok és Döbrentei angol-imádatát.

A munka függeléke terjedelmesebb, mint az általános fejtegetés. Az adatok tömegével támogatja az összefoglaló jellegű első részt. A balladák után egy-egy fejezet szól Brooke, Butler, Byron, Cowley, Goldsmith, Gray, Hervey, Milton, Ossian, Pope, Prior, Scott, Taylor, Thomson, Walsh, Young, Shakespeare, a prózáírók (Home, Blair, Hume, Robertson, Gibbon), a folyóiratok (The Tatler, The Spectator, The Guardian, The Rambler, The Idler) s a regényírók (Swift, Fielding, Smollett, Richardson, Sterne) magyarországi sorsáról.

Aprólékos figyelemmel, lelkiismeretes gondossággal nyomozza még a rejtettebb adatokat is. Fordítások, hírlapi közlések, levélbeli nyilatkozatok, az egyes költői alkotások angol irodalmi vonatkozásai gazdag bányákuik kínálkoztak. Kitűnő eredménynyel aknáztta is ki őket. Adatokban különösen az Ossianra, Popera, Youngre és Sternere vonatkozó fejezetek a leggazdagabbak.

A munka megírásában Császár Elemér akadémiai értekezése (*A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században*, 1913) volt a mintája. Az általános részre s az ezt támogató függelékre való felosztás kitűnően vált be Fest Sándornál is.

Annak hangoztatása mellett, hogy Festnek őszinte köszönettel tartozunk serény fáradozásáért, szükségesnek tartjuk utalnunk néhány mozzanatra.

A nálunk járt angol utazók között egy nagyon jelentőset nem említ meg: *Sidney Fülöpöt*. Mai tudásunk szerint Sidney (1554—1586) a legelső, *idő és érték tekintetében is*, az összes eddig nálunk járt angol utazók között. (1573-ban fordult meg nálunk.) 1913-ban *Sidney Fülöp a magyar hősdalokról* című cikkemben (*Irodalomtörténet*, 1913, 282—284. lk.) kimutattam, hogy ez a kiváló angol költő *Defense of Poesy*-jében a legnagyobb elragadtatással nyilatkozik az ősoket magasztaló magyar hősdalokról.

Shakespeare-re vonatkozóan el szokták hanyagolni Kazinczy Ferencz egyik nyilatkozatát. Kazinczy gróf Ráday Gedeonról azt írja, hogy Pesten gyakran eljárt a színházba. Kazinczy nem egyszer volt a szomszédja: »Ekkor aztán a hármas egység, Shakespeare, Corneille, Racine, Voltaire és Goethe felől folyt a szó.« (*Magyar Panth., Abafi-féle Nemzeti Kut.*, XXXVI. k., 1808 márcz. 8.) Mindenesetre ebben a sűrített nyilatkozatban benne rejlik az a mélyebb eszmélkedés, melylyel a hármas egység klasszikusai és Shakespeare művészete között meglátta az ellentétet. Az *Erdélyi Múzeum* 1818-iki kötetének a beküldött drámai művekről közzétett jelentése is figyelmet érdemel. Ez a beszámoló egy helyen elítéli Metastasio édeskés modorát: »Mennyivel

különböző eleven élet mozog Corneille Péter darabjaiban és Shakespeare-éiben!«¹

Fest *Ossian*-adatai is kiegészíthetők. Csokonai 1797 november 8-án gróf Koháry Ferenczhez intézett levelében azt írja, hogy ha nyelvünket veszni hagyjuk, a jövő világ Gyöngyösi Istvánról is úgy fog emlékezni, »mint mi ma a győzedelmes csatáknak Ossianjáról«. (*Összes M.*, Horváth C. kiadása, II. kötet, 870. l.) Kazinczy Ferencz az *Erdélyi levelekben* a kenyérmezei ütközetről és Kínizsi tánczáról szólva, azt jegyzi meg, hogy Döbrentei Gábor »egy ossiani éneket költe a tett emlékeül«. (Abafi-féle k.-ban: 168. l.) Milyen jellemző Kazinczy elragadtatása egyik erdélyi táj leírásakor: »Mely kedves volna itt tölteni egy Claude Lorraini éjt a hold szelíd fényében, vagy midőn a fellegek pusztítást készítve torlódnának, egy Salvator Rosait, egy Ossianit.« (U. itt, 247. l.) Figyelmet érdemel Döbrentei Gábor egy kis czikke is: a *Tudósító levelek* egyiké ez. Macphersont védi benne a család vádjá ellen s erős bizalmát fejezi ki Ossian költészetének régiségében. (*Erdélyi Múzeum*, 1817, IX. füzet, 182—183. lk.)

Egy-egy újabb adat előkerülhet még a többi íróról is, de az is bizonyos, hogy Fest Sándor dús adatkészletről tanuskodó, könnyen áttekinthető s ügyesen szerkesztett dolgozata így is bőséges okulást nyújt.

ELEK OSZKÁR.

Földessy Gyula: *Arany János, az ember és a költő*. Budapest, Toldi Lajos, 1917. 54 l. Ára ?

E háborús kiállítású könyvecske az Arany-centennáriumra készült ugyan, de már az első lapok olvasása meggyőz róla, hogy nem afféle alkalmi munka: a benne foglalt eszmék hosszú és mélyen járó elmélkedések eredményei, s a füzet aránylagos rövidege mellett is egyike a jubileumi esztendő legérdemesebb termékeinek.

Földessy a költő művészi alkotásaiban s emberi élete egyes mozzanataiban keresi a közösséget. Arany lelkének alapsajátosságát, a mely megmagyarázza művészi egyéniségének kivételesen nagystíliú vonásait. Ezt az alaptulajdonságot a költőnek a szó legnemesebb értelmében vett konzervativizmusában jelöli meg és mélyreható pszichológiával fejt ki, hogyan sarjadtak e sajátosságból emberi és költői jellemvonásai. Érdekes az a fejtegetés, a melyben feltűnteti e konzervatív világszemléletnek a költőben körülményei, környezete hatása alatt való kialakulását, noha a könyv egyetlen jegyzetében úgy véli, »hogy nem a miliő ké-

¹ Ezen a helyen emlitem meg Kölcsey Ferencz egyik bírálatának figyelmen kívül hagyott Shakespeare-vonatkozását is. Kölcsey megbélyegzi benne az akadémiai pályázatra küldött tragédiák borzalom-hajhászatát: »Hogy a' tragikum a' Leár király és Edgár közti scenában ezerszerre inkább van, mint a' Gloster szemeinek kitapodásában, azt ők nem látszanak érteni.« (L. Viszota Gyula kiadványát: *Kölcsey Ferencz ismeretlen akadémiai dolgozatai*, IK. 1914: 441. l.) Tagadhatatlanul jellemző adat ez a szelídlelkű s a vakmerő szertelenkedésektől visszariadó Kölcsey dramaturgiai álláspontjára.

pezi az egyéniséget, hanem hogy az egyéniség . . . maga választja ki magának azokat a körülményeket, a melyekre neki szüksége van» (10. l.) Az ellenmondás a szerző ezen kijelentése és eljárása között felülről ugyan, de ez a körülmény mit sem von le fejtegetései értékéből, a melyekben különben nem szorítkozik pusztán a költői egyéniség magyarzására, hanem helyet juttat az aesthetikai értékelésnek is.

Általában Arany emberi és költői egyéniségének e fejtegetése nemcsak módszeressége miatt méltó az elismerésre, hanem elsősorban azért, mert több, a köztudatban Aranyról élő balvéleményt igazít helyre: a mit Aranynak egyfelől a Vörösmarty—Bajza-féle költészet-hez, másfelől Petőfi művészetéhez való viszonyáról ír, a mint a költő iskolai pályájának abbahagyását motiválja, a mit Arany fantáziájának állítólagos szegénységéről mond, a hogyan a klasszicizmus és romantizizmus mibenlétét meghatározza, nemcsak újszerű, hanem igen megszívlelendő tanítások is. Ezeken a gondolatokon meglátszik, hogy Földessy alaposan elmélyedt Arany műveibe s nemcsak úgy ötletszerűen támadtak eszméi, hanem apránként kristályosodtak ki lelkében. Néha azonban túlzásba téved: igazságtalan Vörösmartyval szemben, Csokonait állítván Arany előtti költészetünk legnagyobb formaművészenek (12. l.), vagy midőn nemzeti formában írt verseinek »tinódiasan gyarló, ötlettelen ragos rímei«-t emlegeti; túllő a célon akkor is, midőn az újabban annyit emlegetett »epikai hitel«-t, mint Arany epikájának vezérlő elvét, dogmaszerű merevséggel értelmezi. Ezt a túlzást különben már más is szóvá tette.

A könyv általában elevenen, ügyesen van megírva, de bántóak a nyugatosok nyakatekert stílusára emlékeztető magyartalan szóösszetételei (pl. megmozdulninemtudás!).

CSÁSZÁR ERNŐ.